

ГЕЙКО ЄВГЕНІЯ ВІКТОРІВНА

доктор психологічних наук, зав. кафедри практичної психології, Кіровоградський державний педагогічний університет імені В.В. Винниченка, м. Кропивницький

ЦІЛІСНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У ВИМІРІ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

У статті здійснено спробу теоретико-аналітичного висвітлення феноменології цілісності особистості. На підґрунті системного підходу визначається полісистемна структура цілісності особистості.

Застосувавши принцип системності до висвітлення психологічної природи цілісності особистості розглядаються компоненти структури цілісності у взаємозв'язку й взаємозалежності, визначається специфіка об'єкта і предмета дослідження, які, у свою чергу, впливають на зміст власне цілісності особистості.

Ключові слова: *системний підхід, полісистемна цілісність особистості, цілісність, цілісність особистості.*

Постановка проблеми. В основу системного підходу (Б. Ананьєв, П. Анохін, Л. Берталанфі, В. Ганзен, Б. Ломов, С. Максименко, В. Мерлін, Г. Моровітц, В. Семиченко, Дж. Сінгер, В. Циба, Г. Щедровицький) покладено принцип визнання активності особистості у взаємодії з навколишньою реальністю. Отже, системність – “пояснювальний принцип наукового пізнання, який вимагає досліджувати явища з урахуванням їх залежності від внутрішньо пов'язаного цілого, яке вони утворюють, набуваючи завдяки цьому властиві цілому нові якості” [9]. Методологія системного підходу пов'язана із загальною теорією систем. Пізнання реальної системи полягає в тому, що властивості абстрактної інваріантної системи адаптуються до реальної системи певної природи. Існує багато різних визначень поняття “система”, але найприйнятнішим є: система – це сукупність елементів з певними зв'язками між ними, що утворюють певну якісно своєрідну цілісність [2]. На основі положень системного аналізу визначаються етапи і послідовність дослідження системи:

- виокремлення її як цілісності;
- аналіз фіксованої проміжної системи в ієрархічній структурі з позиції більш складної системи (макропідхід) і з позиції її внутрішніх підсистем (мікропідхід);
- аналіз гомеостатичної і гетеростатичної підсистем;
- аналіз її структури (статики), а потім розгортання дії в часі (динаміки) тощо. Системний підхід, на думку Г. Олпорта, інтерпретує систему поведінки як відкриту (а не замкнену), інтегровану на

«комп'ютероподібну» поведінку із спонтанною активністю особистості. У розробці принципу системності передбачається перспектива вирішення конфронтації, котра перешкоджає утворенню цілісності “картини людини” [8, 12, 13]. Ідеї цілісного підходу до особистості обґрунтовані в концепції Л. Виготського, котра уособлюється у вигляді проекту побудови психології не в термінах явищ свідомості або тілесних реакцій, а в термінах “сценарію”. За одиницю аналізу бралася цілісна подія життя особистості, її вчинок, має вагоме значення у системі рольових відносин. За початковий об'єкт психології, на думку Л. Виготського, слід приймати не функцію (або процес), а цілісну особистість. Оскільки мислить не мислення, а людина [3]. Проте, намагаючись охарактеризувати людину в цілому, А. Гехлен (в акті автодеконструкції) розумів, що він одночасно нівелює ціле: “З погляду ідеалізму все наше знання, виходячи із самого себе, прагне до системи, до цілого, хай навіть Фіхте або Гегелю не вдалося представити це ціле, – що взагалі значною мірою неможливе, оскільки будь-який досвід спрямований у відкрите майбутнє” [14, с. 60].

М. Савчин розглядає принцип системності серед провідних принципів психологічної науки. Згідно з авторською концепцією, у психології принцип системного підходу передбачає розгляд психічних утворень як сукупності елементів, кожен із яких залежить від інших, впливає на них, породжує разом з ними відносно самостійне утворення вищого порядку. Суть цього підходу полягає в дослідженні розвитку особистості у взаємозв'язку з її структурою, діяльністю і системою соціальних, моральних та духовних норм. Він дає змогу глибше аналізувати взаємодію структурних елементів особистості, виявити основні закономірності цієї взаємодії, цілісно описати процес розвитку.

Системний підхід передбачає обов'язковий аналіз структури системи (психіки, особистості). Водночас це особлива відкрита система зі зворотними зв'язками. “На кожному рівні детермінації вона включена в регуляцію взаємодії суб'єкта із ширшою біологічною системою (на рівні організму), соціальною системою (на рівні індивіда), створюваними культурно-історичними цінностями суспільства і предметного світу (на рівні особистості) та духовною сферою (на рівні духовності)”[10].

Водночас принцип системності орієнтує на:

- дослідження психіки та особистості як системи, що має свої закономірності функціонування та розвитку; як частини макроструктури, закономірностям якої вона підпорядковується; як мікросистеми, котра є компонентом системи; об'єкта зовнішніх впливів і умов;

- урахування багатовимірності, багаторівневості, ієрархічності психічних явищ;

- урахування множинності, детермінованості психічних якостей людини;

- розгляд психічних явищ у їх розвитку. Застосування методологічних принципів психології забезпечує пояснення вікового розвитку психічних явищ у їх причинній зумовленості, як внутрішнього плану організації поведінки та діяльності індивіда, як особливої системи і водночас елемента більш широких природної та суспільної систем [10].

Таким чином, **метою** нашої статті є висвітлення особливостей цілісності особистості як суттєвої передумови її самореалізації з позиції системного підходу, який сприяє визначенню найсуттєвіших особливостей зазначеного явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. О. Старовойтенко вважає, що подальшим етапом розвитку системного підходу у психологічній науці слід вважати “нову персонологію” - інтегровану галузь знання про особистість. Учений наполягає на необхідності поєднання раціонального, інтуїтивного, понятійного, символічного, логічного, емоційного, теоретичного, практичного підходів задля виявлення психологічної природи особистості. Дослідниця вбачає таке поєднання у вимірі сущності – існування – причетності – самовизначення, що й утворює персонологічний переворот у психології [11, с. 60].

Одним з можливих засобів інтегрування знань про особистість є застосування “парадигм синтезу” у просторі персонології. До таких парадигм автор відносить категорії “культура”, “життя”, “Я”, “інші”, “індивідуальність”. Як відзначає дослідниця, кожна з указаних категорій може задати окремий фундаментальний напрям, більше того у поєднанні із іншими парадигмами утворюють висхідне персонологічне поняття “особистість”.

Модус “персона”, на думку авторки, визначає зовнішнє, яке утворюють, вимагають, навіть очікують від образу, поведінки інші люди. Тобто персона орієнтована на зовнішнє життя, “виступає комплексом свідомих функцій, зовнішньою особистістю, зовнішньою установкою, що слугує адаптуванням і життєвим комфортом” [11, с. 60]. Протилежна її сторона - індивідуальність, “внутрішня суб’єктивна установка, яка значною мірою несвідома, інтимна, унікальна” [11, с. 60].

З суб’єктивної точки зору, як вважає вчений, особистість виявляє властивість бути лише в собі й через себе, бути власною сутністю, єдиною причиною й перспективою себе. Тобто підкреслюється самодостатність

особистості, котра дана сама собі у власному самопізнанні, що позбавлене впливу й присутності “іншого”.

О. Старовойтенко, акцентує увагу на тому, що слова “персона”, “особистість”, можуть виражати синтез значень, не пов’язаних у часі й представлених у різних культурних просторах. Смысловим ядром “особистості” є індивідуальна душевно-духовна сутність людини у її життєвому здійсненні. “Необхідними моментами, що визначають повноту і цілісність персонологічного розуміння особистості, виступає її індивідуальне життя і свідомість, самопричинність і саморозвиток, самопізнання і самовираження, ставлення і творчість, діалог і буття – в - іншому, зміни, що відбулися у бутті, і подолання чужості зовнішнього світу, автентичність і втіленість”. Власне ці моменти повинні розкриватися через гармонізуючи взаємини один з одним, утворюючи єдину модель “особистісного засобу існування” [11, с. 61].

Отже, персонологія розглядає особистість з різних боків, а саме: гносеологічного, онтологічного, культурного, з різних позицій, в різних іпостасях. Саме тут поєднується об’єкт та суб’єкт пізнання, підкреслюється взаємодія, взаємовплив, життєве здійснення.

Окрім цього О. Старовойтенко акцентує увагу на тому, що підґрунтям персонологічної інтеграції є виділення парадигм, що суттєво визначають “особистість” з встановленням відносин, що розвивають один одного, з розкриттям парадигм засобами один одного та їх синтезом [11, с. 65].

Подальшим розвитком системного підходу вважається інтеграція вікового й психологічного та суб’єктивного. Як відмічають М. Єрмолаєва, Д. Лубовський спроби цілісного опису розвитку людини впродовж життєвого шляху характеризуються парадигмальними зрушеннями, а саме: психологія дитинства передусім представлена у теоретичних поглядах Л. Виготського, О. Леонтьєва, Д. Ельконіна, утім юність найчастіше постає у вимірі історико-соціологічного вивчення життєвого шляху, висвітленого у працях І. Кона, а зрілість, старіння у вимірі суб’єктного підходу С. Рубінштейна, Б. Ананьєва.

Проте дослідники зазначають про важливість саме суб’єктного підходу у вирішенні вищевказаних завдань й “внутрішньої позиції як модусу особистості впродовж життєвого шляху” [5, с. 105]. У межах цього підходу уможлиблюється розгляд активності суб’єкта у плані власного розвитку. Це дозволило увести у психологічну науку поняття “саморозвитку”, “самореалізації”, “самодетермінації”, що спрямовані на виявлення витоків психічного розвитку людини. Однак цей підхід

реалізується у процесі вивчення дорослої людини, тому що його неможливо інакше розуміти, ніж саморозвиток.

Як відзначають дослідники, лише доросла людина, котра має самосвідомість, може реалізовувати власну суб'єктність. Проте, утвердження значущості суб'єктного підходу для вивчення особистісного розвитку впродовж життєвого шляху особистості акцентує увагу власне на вагомості вивчення особистісного розвитку особистості дитини. Отже, можна говорити про зміщення акцентів у розумінні суб'єкта розвитку, якщо віковий психологічний підхід робить акцент на зовнішньому джерелі розвитку, то суб'єктний підхід уособлює внутрішню активність дитини, її саморозвиток.

Таким чином, важливість поєднання двох підходів у межах системного пов'язана з тим, що неможливо вповні розкрити розвиток дорослої людини у всій її цілісності, специфіку її саморозвитку, не висвітливши рушійні сили, механізми цього процесу, що сягають корінням у дитинство [5, с. 105].

На сьогодні, як відмічають М. Єрмолаєва, Д. Лубовський, значно розширені уявлення щодо розвитку суб'єктності у ранньому й середньому онтогенезі [5]. Становлення людини суб'єктом власної життєдіяльності пов'язують із засвоєнням норм і способів людської діяльності, правил, смислів і цінностей спільного життя у соціумі.

На необхідності висвітлення зв'язку онтологічних рівнів особистісного розвитку через призму вікових та індивідуально-психологічних аспектів психологічної організації особистості акцентує увагу М. Івков. Дослідник, покликаючись на висловлення О. Асмолова, відмічає, що в межах психологічної науки відбувається становлення розуміння особистості як "сислової системи". "Особистість являє собою динамічну систему, що знаходиться у стані безперервних змін і розвитку" [6, с. 113]. Власне сислова система особистості є тим регулятором, що визначає форму реалізації планів, постановку нових значущих цілей, прогнозування нових шляхів особистісного розвитку.

Розглядаючи розвиток сислової системи особистості в онтогенезі, учений зазначає, що на етапі раннього періоду розвитку відбувається зародження уявлень про норми через "організмичну оцінку", що дозволяє дитині на підґрунті фізіологічних реакцій розділяти, що їй подобається, а що ні. Засвоєння ціннісних норм здійснюється в процесі спостереження за реакціями батьків, що виступають у якості моделі поведінки.

Покликаючись на думку К. Роджерса, автор зазначає, що усвідомлення цінностей у дошкільному віці ще не має [6]. Найчастіше

дитина некритично копіює власні цінності значущих дорослих. На думку Г. Крайг, як відмічає М. Івков, у дошкільному віці дитина відтворює словесні формулювання дорослого. Пізніше засвоюються соціальні та етичні цінності через атрибуцію властивостей, здійснюючи соціально прийнятні вчинки, тому що “він добрий”, а не тому, що від нього потребують такої поведінки.

Проте М. Івков наголошує на тому, що саме в період молодшого шкільного віку створюється фундамент для подальшого розвитку у майбутньому. Виникнення й розвиток теоретичного мислення, що спирається на наукове поняття, сприяє формуванню нової самосвідомості у молодшого школяра.

У такий спосіб у підлітковому віці з'являється можливість свідомого ставлення до світу. У цей віковий період закладається основа для побудови “істинної ієрархізованої системи особистісних цінностей (створення значущих смислів)” [6, с. 115]. Створення власної системи цінностей супроводжується формуванням ідеальних уявлень про моральність.

Однак передумови для реалізації системою особистісних цінностей регулятивних функцій виникають лише в юнацькому віці. Передусім системі особистісних цінностей усвідомлення людиною особистісного смислу власного життя. Автор відмічає, що власне у юнацькому віці ціннісно-сміслова сфера особистості досягає такого рівня, котрий дозволяє їй повноцінно функціонувати. Утім у період дорослості спостерігається подальший розвиток ціннісно-сміислової сфери, структурування й переструктурування власного розуміння світу. Отже, вчений робить висновок, що індивід, котрий формується, знаходиться у безперервному процесі диференціації із загальної маси, і водночас, інтеграції з більш широким світом [6, с. 117]. Цитуючи Г. Крайга, автор акцентує увагу: у мірі дорослішання наші індивідуальні смислові системи стають унікальними, зберігаючи спільність із смисловими системами інших людей, які знаходяться на такій же стадії вікового розвитку [6, с. 117].

Найбільш значущих змін смислової сфери зазнає у період зрілості це пов'язано із періодом криз. Погоджуючись з думкою О. Асмолова, дослідник зазначає, що результатом трансформації системи особистісних цінностей є переосмислення життєвих цілей, зміна характеру діяльності та міжособистісних взаємин.

Найважливішою проблемою розвитку у дорослості залишається пошук ідентичності та віднайдення близьких стосунків, що забезпечують взаємне задоволення й розуміння. Проте суттєвим аспектом тих завдань,

які поставлені у період зрілості, є той факт, що усі завдання переломлюються через індивідуальний світ кожної людини зокрема. Тому індивідуально-психологічний аспект розвитку особистості є найактуальнішим у цей віковий період.

Учений відмічає, що ефективність вирішення завдань розвитку, які постають перед людиною у певний віковий період, залежить від особливостей зрілості її особистісних структур. Специфіка впливу суспільних норм на особистість не є визначеною, утім особистість, яка розвивається, на ранніх етапах власного життєвого шляху є активним суб'єктом формування своїх індивідуально-особистісних еквівалентів цих норм.

Важливі аспекти застосування системного підходу у психології пов'язані із проблемами діагностики. Тому реалізація системного підходу в діагностиці особистості вимагає певних коментарів [7]:

- системно-стильовий метод у діагностиці особистості має важливу відмінність від переважної тенденції в психодіагностиці. Ця тенденція полягає в зборі ізольованої інформації з окремих показників з наступним її інтегруванням за допомогою кореляційного, факторного й інших методів системного аналізу. Однак системність, властива самій особистості, певною мірою втрачається завдяки способу збору вихідної інформації з уривчастих тестів. Цього недоліку не позбавлені й опитувальні методики типу 16-факторного тесту Р. Кеттелла, оскільки в ході тестування увага досліджуваного не спрямовується на зв'язок й співвідношення явищ у житті. Застосування системно-стильового методу, дозволяє подолати цю обмеженість;

- системно-стильовий метод діагностики може бути використаний не тільки для збору корисної інформації в різних сферах практики, але й для розробки теорії розвитку особистості;

- важливою умовою пізнання особистості, особливо самопізнання й саморозвитку, є різноманітність і повнота діагностичних засобів, у тому числі не обов'язково системних і широких. Суттєве значення мають розробка й удосконалювання всіх наявних перспективних тестів особистості, що дають можливість широкого й вільного вибору для їх використання.

- наявні на сьогоднішній день варіанти системно-стильових методик вимагають подальшої серйозної розробки в напрямку збільшення кількості вимірів рівнів, вибору й систематизації особистісних властивостей і умов їх прояву (видів занять), розширення їх комп'ютерного використання й широти їх застосування до різних контингентів людей. Для дітей і підлітків можуть знадобитися зовсім нові

рішення, що наприклад включають експертні оцінки старших замість самооцінок або поряд з ними і т. ін.

Практична корисність системно-стильового методу діагностики особистості залежить від знаходження адекватних методів його математичного моделювання й комп'ютеризації.

Таким чином, застосування принципу системності до висвітлення психологічної природи цілісності особистості дозволяє розглядати всі компоненти структури цілісності у взаємозв'язку й взаємозалежності, визначаючи специфіку об'єкта і предмета дослідження, які, у свою чергу, впливають на зміст власне цілісності особистості. Цілісність особистості також має системний вигляд: це сукупність складових, елементів, що характеризує особливості процесу взаємодії особистості у соціальних відносинах з метою вирішення соціально-психологічних завдань.

Виклад основного матеріалу і результатів теоретичного дослідження. З урахуванням принципів системно-цілісного підходу зазначимо, що цілісність особистості як система складається з багатьох базових взаємопов'язаних, взаємозалежних елементів. Проблема критеріїв щодо визначення базових елементів, їх специфіки та особливостей прояву є найбільш складною і майже не висвітленою у наукових розробках. Недостатньо розробленим залишається і питання комплексності цілісності особистості із урахуванням її диференціації.

Звернімось до інтегративних моделей, що тлумачать цілісність особистості як систему. Учені В. Мішель, К. Морф запропонували пояснювальну модель цілісності особистості як системи [1]. В основу моделі покладено ідею функціонування системи-цілісності особистості та інших когнітивних процесів. Однак слід відзначити, що такі моделі являють собою систему динамічної обробки інформації. Дослідники спираються на коннекціоністські моделі, у яких опрацювання інформації розглядається як паралельний (в опозиції до серійного), одночасний (в опозиції до послідовного), розмаїтий (в опозиції до одиничного) процес. Ментальну репрезентацію концепту забезпечує певна кількість простих одиниць щодо обробки інформації. Вони розподіляються за групами, які підтримують різні патерни активації. Проходження потоків активації (які можуть носити характер як збудження, так і гальмування) забезпечує зв'язок інформаційних одиниць і модифікацію репрезентаційної системи. У такому режимі опрацювання інформації потреба в центральній контролюючій інстанції зникає.

Тому коннекціоністська модель, як і цілісність, опрацьовує інформацію, яка до неї стосується водночас і розмаїто. Суттєвим тут є

питання не центральної цілісності, а її одиничної сутності й деякої розмаїтості пов'язаних одиниць. Саме вони забезпечують розмаїту й одночасну обробку інформації. Підґрунтям цілісності стає фрагмент нейронної сітки, у якій інформація опрацьовується розподілено, але разом. Цілісність повинна мати розмаїті і множинні форми прояву. Загальні ознаки її організації – інтеграція, фрагментація, категоризація.

Представлена модель визначає цілісність особистості як систему у вигляді устрою щодо динамічної обробки інформації, у якій виокремлюють дві підсистеми: 1) цілісність як динамічно організована когнітивно-афективно-виконавальна підсистема; 2) цілісність як підсистема, в якій ментально репрезентуються міжособистісні стосунки.

Перша підсистема утворюється з думок, почуттів і є джерелом мотивів та дій. Вони взаємодіють як цілісна система, що складається з декількох рівнів. Цілісність-система організовується за принципом зв'язності когнітивно-афективних репрезентацій.

Друга підсистема представлена соціальним контекстом та інтерперсональною поведінкою. Цілісність утворюється з соціальних інтеракцій. Цілісність відповідає на вплив соціального світу активно і ініціативно. Цілісність являє собою систему, яка мотивована, цілеспрямована і саморегулюється, має виконавську функцію планування, інтерпретування, контролю поведінки, переробки інформації про себе в соціальному світі. Рефлексія є головним механізмом і здатністю особистості щодо виконання зазначеної функції вербально і довільно, хоча цілісність може оперувати і невербально, автоматично.

Таким чином, цілісність-система організована ієрархічно і диференціюється на підсистеми, розподілені за різними рівнями. Підсистеми опрацьовують інформацію у паралельному, додатковому й інтерактивному режимах.

Окрім цього, вчені виділяють ще дві підсистеми: імпліцитну і експліцитну. В основі імпліцитної системи перебувають емоції, автоматизми, імпульсивність, реактивність. В основі експліцитної – логіка, розум, цілі і цінності, очікування, плани, контроль уваги та ін. Обидві системи взаємодіють, і поведінка, що стосується до цілісності особистості, є продуктом їхнього спільного функціонування.

Представлена модель слугує полісистемним підґрунтям для розуміння цілісності особистості. У межах мета-індивідуального підходу проблема диференціації і інтеграції цілісності особистості набуває нового розгляду.

Якщо з цієї позиції розглянути концепцію цілісності особистості, то особистість та світ є водночас складовими і самостійними системами. Складова особистості має біохімічні, фізіологічні, соматичні властивості. Складова світу – теж саме наповнення, але коли з'являється інша людина, то додаються ще й фізичні, механічні і інші властивості, якщо в якості світу постають речі і предмети. Цілісність у такий спосіб є розділеною, а її складові дискретні.

Системи є дещо іншим, ніж складові, надскладові і позачуттєві утворення. Цілісність особистості як система, – це сфера функцій, що перекривають складові особистості і світу. Особистість як система віддиференційовується від особистості як складової, переходить її фізичні межі й асимілює світ. В особистості, як системі, особистість виконує роль системоутворювальної якості, а її світ – роль керованої підсистеми. У свою чергу світ, як система, – це сфера функцій, що перекривають складові світу і особистості. Світ, як система, уособлюється від світу як складової, переходить його фізичні межі і залучає у діяльність особистість. У світі, як системі, виконується роль системоутворювальної якості, а особистість – роль керованої системи.

Особистість, як система, і світ, як система віддиференційовуються, але також і взаємодіють. Один з ефектів їхньої взаємодії – розширення. Особистість входить у світ і система особистості розширюється; світ входить у особистість і система світу розширюється. Світ, як підсистема особистості, і особистість, як підсистема світу, – результати розширень і взаємодій особистості та світу.

У концепції цілісності особистості, як системи поняття взаємодії поширюється на особистість, світ і активність. Згідно з вказаною концепцією, цілісний світ постає у вигляді полісистеми і підкорюється принципу подвійності якісної визначеності: особистість і світ взаємодіють як системи і підсистеми одна одної. Важливим є те, що декілька форм активності надають взаємодіям особистості і світу характер активнісної поліфонії.

Отже, цілісний світ організується в полісистему через взаємодію особистості і її світу у двох позиціях: незалежних систем і підсистем одна одної. Полісистемні взаємодії особистості і її світу розподіляються за різними складовими. Взаємодії локалізуються в поле складової особистості і в поле складової світу. Позиція (система чи підсистема), локалізація (у складовій особистості і світу) і взаємодія (з урахуванням позиції і локалізації) – ключові параметри цілісного світу. Вони надають йому розмаїтості, різнопорядковості, релятивності.

У залежності від позицій, локалізації і взаємодій виокремлюють чотири сфери цілісного світу. У першій сфері (у полі складової особистості) локалізується системна якість особистості. Це – сфера системи “Особистість”. Тут “особистість”, як система, не взаємодіє зі світом, як системою. У другій сфері (поліскладової світу) локалізується системна якість світу. Це – сфера системи “Світ”. Тут “світ”, як система, взаємодіє з особистістю як із підсистемою.

Саме системний підхід приділяє увагу сув’язності цілісності особистості. У когнітивній моделі цілісності особистості, як устрою щодо динамічної обробки інформації розглядаються суто системні питання: інтеграції, фрагментації, багатомірності, ієрархії. Поряд з цим когнітивна парадигма здійснює певний вплив на розуміння цілісності особистості. Проте розгляд лише із позицій механізму щодо опрацювання інформації призводить до того, що феномен цілісності особистості втрачає власну природу й специфіку. Виокремлення підсистем у цілісності (когнітивно-афективно-виконувальної й інтерперсональної, когнітивної, емоційної) є логічним для коннекціоністської моделі.

Дослідження цілісності особистості в єдності її диференціації і інтеграції у межах системного підходу набуває вагомого значення. Усі вищезазначені моделі і підходи не дозволяють виявити їх. Проте саме концепція цілісності особистості може слугувати такою підставою. Така концепція уможлиблює системно уявити цілісність особистості як полісистему, виявити модальності, субмодальності і диспозиції в якості її різних аспектів.

З позиції системно-цілісного підходу цілісність особистості визначається в такий спосіб: ментальна репрезентація цілісного світу людині. Ментальні репрезентації є розмаїтими, інтерперсональними, позиційними; такими, що змінюються.

Задля висвітлення саме системно-цілісного підходу варто використовувати термін “полісистемна цілісність особистості”, який близький за змістом з поняттям “полімодальність”, що уведено в науковий обіг Л. Дорфманом [4]. Полімодальність ґрунтується на положеннях про “Я-концепцію” особистості, що розроблені Дж. Кіглштромом, Л. Маршезе-Фостером, С. Клейном й уточнені Л. Дорфманом у його концепції мета-індивідуального світу. Так, “Я-концепція” постає у вигляді ментальної репрезентації людиною особливостей її метаіндивідуального світу.

Проте полісистемність характеризується подвійністю якісної визначеності і релятивністю. Подвійність має прояв: стабільність і

варіативність, узгодженість і неузгодженість, раціональність і іраційність, здатність до планування й автоматизм, ініціативність і шаблонність.

У дослідженнях Л. Дорфмана визначено загальні властивості полімодальності, акцентовано увагу саме на субмодальностях, поряд з якими розглядалися системи, модальності і диспозиції [4, с. 96 – 157].

Висновки. Утім, власне системно-цілісний підхід дозволяє відобразити специфіку диференціації і інтеграції цілісності особистості; виокремлення спільного між системами, модальностями, диспозиціями цілісності особистості й водночас суттєву різницю між ними і субмодальностями; інтеграцію цілісності особистості й виявлення чинників, що надають цієї цілісності і єдності, не зважаючи на багатоплановість. Отже, предметом нашого дослідження є виявлення багатоаспектності цілісності особистості. З позицій системно-цілісного підходу варто здійснити теоретичний аналіз полісистемної цілісності особистості та її загальних складових: субмодальностей, полярних категорій, біполярних категорій. Такими поняттями визначаються ментальні репрезентації цілісності особистості в різних сферах її цілісного світу.

У якості провідних чинників доцільно виділити системні поняття ізомерії, багатомірності, ієрархії. Ізомерію розглядають як механізм зв'язку, переходів від одних компонентів полімодальної цілісності особистості до інших. Багатомірність слід розкривати як багатоаспектність полісистемної цілісності особистості. Ієрархію необхідно відобразити через “вертикаль” і “горизонталь” у структурі полімодальної цілісності особистості. Так, “вертикальна” структура – це є холон, особлива форма співвідношення цілого і частин.

У **перспективі дослідження** – вивчення особливостей становлення полісистемної цілісності особистості в онтогенезі з позиції системного підходу.

Список використаних джерел:

1. Балл Г. О. Проблема обґрунтування суспільної ідеології у світлі гуманістичного підходу / Г. О. Балл // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матеріали методологічного семінару Академії педагогічних наук України, 12 листопада 1998 р. – К.: Гнозис, 1998. – С. 28 – 32.
2. Бергаланфи Л. Общая теория систем / Л. фон Бергаланфи. – [2-е д.]. – М.: Мир, 1960. – 328 с.
3. Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский. – М.: Смысл; Эксмо, 2005. – 1136 с.
4. Дорфман Л. Я. Я-концепция: дифференциация и интеграция / Л. Я. Дорфман. // Интегральная индивидуальность, Я-концепция, личность / Под ред. Л. Я. Дорфмана. – М.: Смысл, 2004. – С. 96 – 123.

5. Ермолаева М. В. Теоретико-методологический анализ развития внутренней позиции личности на протяжении жизненного пути (интеграция возрастнопсихологического и субъектного подходов) / М. В. Ермолаева, Д. В. Лубовский // Мир психологии. – 2012.- № 3 (71). – С. 104 – 113.
6. Ивков Н. Н. Возрастной и индивидуально-психологический аспекты изучения развития личности / Н. Н. Ивков. // Мир психологии. – 2012.- № 3 (71). – С. 113 – 120.
7. Коссов Б. Б. Личность: актуальные проблемы системного подхода / Б. Б. Коссов // Вопросы психологии, 1997. - № 6. - С. 58 – 68.
8. Олпорт Г. Становление личности: Избранные труды / Г. Олпорт / [Пер. с англ. Л. В. Трубицыной и Д. А. Леонтьева]; под общ. ред. Д. А. Леонтьева. - М.: Смысл, 2002. – 462 с.
9. Петровский А. В. Основы теоретической психологии / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – М.: ИНФРА-М, 1998.– 528 с.
10. Савчин М. Дослідження особистості в контексті духовної парадигми психології // Психологія особистості, 2011. - No 1 (2). – С. 191 – 199.
11. Современная психология: формы интеллектуальной жизни [Текст] : учебник / Е. Б. Старовойтенко. - М. : Академический Проект, 2001. - 544 с.
12. Allport G. W. Pattern and growth personality / G. W. Allport. – N.Y.: Holt, Rinehart and Winston, 1961.
13. Allport G. W. Readings in attitude theory and measurement / G. W. Allport. – N. Y.: Wiley, 1967. – 462 p.
14. Gehlen A. Der Mensch. Seine Natur und seine Stellung in der Welt. 13. Auflage. – Gesamtausgabe, 1986. – Bd.3. – S. 60 – 63.

REFERENCES

1. Ball G. O. Problema obgruntuvannya suspilnoyi Ideologiyi u svitli gumanistichnogo pldhodu / G. O. Ball // Psihologo-pedagogichna nauka i suspilna Ideologiya: Materlali metodologichnogo seminaru Akademiyi pedagogichnih nauk UkraYini, 12 listopada 1998 r. – K.: Gnozis, 1998. – S. 28 – 32.
2. Bertalanfi L. Obschaya teoriya sistem / L. fon Bertalanfi. – [2-e d.]. – M.: Mir, 1960. – 328 s.
3. Vyigotskiy L. S. Psihologiya razvitiya cheloveka / L. S. Vyigotskiy. – M.: Smyisl; Eksmo, 2005. – 1136 s.
4. Dorfman L. Ya. Ya-kontseptsiya: differentsiatsiya i integratsiya / L. Ya. Dorfman. // Integralnaya individualnost, Ya-kontseptsiya, lichnost / Pod red. L. Ya. Dorfmana. – M.: Smyisl, 2004. – S. 96 – 123.
5. Ermolaeva M. V. Teoretiko-metodologicheskij analiz razvitiya vnutrenney pozitsii lichnosti na protyazhenii zhiznennogo puti (integratsiya vozrastno-psihologicheskogo i sub'ektnogo podhodov) / M. V. Ermolaeva, D. V. Lubovskiy // Mir psihologii. – 2012. # 3 (71). – S. 104 – 113.
6. Ivkov N. N. Vozrastnoy i individualno-psihologicheskij aspektiy izucheniya razvitiya lichnosti / N. N. Ivkov. // Mir psihologii. – 2012. # 3 (71). – S. 113 – 120.
7. Kossov B. B. Lichnost: aktualnyie problemyi sistemnogo podhoda / B. B. Kossov // Voprosy psihologii, 1997. # 6. S. 58 – 68.
8. Olport G. Stanovlenie lichnosti: Izbrannyye trudyi / G. Olport / [Per. s angl. L. V.Trubitsynoy i D. A. Leonteva]; pod obsch. red. D. A. Leonteva. M.: Smyisl, 2002. – 462 s.
9. Petrovskiy A. V. Osnovy teoreticheskoy psihologii / A. V. Petrovskiy, M. G. Yaroshevskiy. – M.: INFRA-M, 1998.– 528 s.
10. Savchin M. Doslidzhennya osobistosti v konteksti duhovnoyi paradigmi psihologiyi // Psihologiya osobistosti, 2011. No 1 (2). – S. 191 – 199.

11. Sovremennaya psihologiya: formy intellektualnoy zhizni [Tekst] : uchebnyk / E. B. Starovoytenko. - M. : Akademicheskiy Proekt, 2001. - 544 s.
12. Allport G. W. Pattern and growth personality / G. W. Allport. – N.Y.: Holt, Rinehart and Winston, 1961.
13. Allport G. W. Readings in attitude theory and measurement / G. W. Allport. – N. Y.: Wiley, 1967. – 462 p.
14. Gehlen A. Der Mensch. Seine Natur und seine Stellung in der Welt. 13. Auflage. – Gesamtausgabe, 1986. – Bd.3. – S. 60 – 63.

Гейко Е.В.

Целостность личности в измерении системного подхода

В статье осуществлена попытка теоретико-аналитического освещения феноменологии целостности личности. На основе системного подхода определяется полисистемная структура целостности личности.

Используя принцип системности в освещении психологической природы целостности личности рассматриваются компоненты структуры целостности во взаимосвязи и взаимозависимости, определяется специфика объекта и предмета исследования, которые, в свою очередь, влияют на содержание целостности личности.

Ключевые слова: *системный подход, полисистемная целостность личности, целостность, целостность личности.*

Geiko E.V.

Integrity of the individual in the measurement of a systems approach

The article made an attempt to provide theoretical and analytical coverage of the phenomenology of the integrity of the individual. On the basis of the systems approach, the polysystem structure of the integrity of the individual is determined. Using the principle of consistency in covering the psychological nature of the integrity of the personality, the components of the integrity structure are interrelated in relation to each other and interdependencies.

The system-holistic approach itself can reflect the specificity of differentiation and integration of the integrity of the individual; the distinction between systems, modalities, dispositions of the integrity of the individual and, at the same time, a significant difference between them and submodalities; the integration of the integrity of the individual and the identification of factors contributing to this integrity and unity, despite the multiplicity. Consequently, the subject of our study is the discovery of the multidimensionality of the integrity of the individual. From the point of view of the system-holistic approach it is necessary to carry out a theoretical analysis of the polysystem integrity of the individual and its common components: submodalities, polar categories, bipolar categories. Such concepts define the mental representations of the integrity of the individual in various spheres of its whole world.

Keywords: *system approach, polysystemic integrity of the person, integrity, integrity of the person.*